

PROBLEMELE PROTECȚIEI SOCIALE ÎN PROCESUL TRANZIȚIEI ÎN ROMÂNIA

Social care is one of the transitional process main side as long as transition is thoroughly understood and carried out as a passage to a capitalist democratic and modern as well as high socio-human purpose society. By this, social care requires a national approach within some general trends upon transition.

Neoliberal political concept and practice seem to definitely comply with present Romanian realities.

This article refers to a couple of quasi-complementary approaches on social care (the „model of social costs” and the „model of human rights”) and the way social care may be lent in Romania, while thoroughly and critically examining the developments in the field.

1. Protecția socială în contextul tipurilor de schimbare socială contemporană

Protecția socială nu este, nu poate fi, un domeniu autonom al politicilor și practicii, ci depinde direct de modul de ființare și funcționare a unei societăți, de concepțiile și strategiile globale asupra schimbării acesteia.

În decursul istoriei, domeniul și problematica protecției sociale s-a modificat permanent și esențial. Începînd din perioada formării societății capitaliste, exprimînd prioritar problemele conflictelor sociale legate de cîștigarea drepturilor muncitorești (ziua de lucru de opt ore, condițiile de muncă salariul egal la muncă egală, menținerea locului de muncă etc.), pe măsura dezvoltării capacității acestei societăți de a oferi posibilități superioare de viață oamenilor s-au perfecționat și mecanismele sociale legate de sporirea finalității umane a schimbării, de selectarea și promovarea acelor schimbări în raport cu o serie de criterii (valori) globale ce introduc elementele de eficiență și rentabilitate economică într-un sistem de exigențe general-umane. Astăzi, domeniul și problematica protecției sociale capătă caracteristici cu totul noi în raport cu preocupările majore de reevaluare a strategiilor de dezvoltare urmate, pînă în prezent, de diversele țări (cu precădere cele mai avansate din punct de vedere tehnologico-economic), cu multiplele crize (ecologice, ale alimentației, sănătății, culturii) cu care se confruntă omenirea, cu procesele de schimbare macrosocietale implicate de trecerea spre societățile de tip postindustrial (informatizate, științifico-tehnologice).

În mod deosebit, ultimul aspect menționat (tranziția de la societățile capitaliste moderne de tip industrial clasic spre cele denumite postindustriale) a obligat pe specialiștii din sfera cercetării științifice, politiciii și practicii societale să formuleze explicit o serie de noi probleme referitoare la sensul, sfera, obiectivele și mijloacele protecției sociale în raport direct cu cerințele presante ale schimbării în contexte contemporane.

Orice schimbare socială implică o serie de efecte contradictorii, suportate în mod inegal de diferitele grupuri ale unei comunități umane. Cu cât transformările sînt mai structurale și alerte, cu atît ele generează alte schimbări secundare, mediate, pe termen imediat, mediu sau îndepărtat de semnificație umană divergentă. Pe de o parte, aceste transformări structurale plasează societatea, în ansamblul său, pe poziții mai avantajoase pentru a rezolva în perspectivă problemele socioumane, pe de altă parte, ele pot afecta (și afectează) negativ unele categorii de oameni, în mod imediat, obligați să suporte unele implicații negative pe planul vieții lor personale sau de grup.

Astfel, cu cît schimbările societale sînt mai profunde și de mare amploare, ele pot genera o scădere a nivelului de trai al unor grupuri prin rezultate cum ar fi: șomaj, inflație, insecuritate și risc, obligația de trecere de la o profesie la alta, cerința unor sacrificii suplimentare, confruntarea cu noi exigențe pentru care nu sînt încă pregătite etc. În comparație cu preocupările de evaluare a rezultatelor pe planul restrîns al economiei, s-a creat conceptul de „cost social” ce exprimă, dintr-o viziune globală asupra societății, ansamblul de eforturi pe care oamenii (ca indivizi, grupuri și comunități întregi) le fac pentru a promova schimbarea socială. În același sens, raportînd costurile sociale la rezultatele obținute (pozitive și negative, directe și indirecte, imediate și de perspectivă) putem vorbi de eficiența socială a schimbării, măsura în care costurile sînt (sau nu) justificate prin rezultatele obținute.

Evident, pentru a putea face o asemenea evaluare a costurilor sociale se impune să avem un model al schimbărilor urmărite (model elaborat pe criterii de accesibilitate și dezirabilitate), pentru ca pe baza lui să putem spune în ce măsură costurile sînt justificate și rezultatele mulțumitoare. Cu alte cuvinte, dacă orice schimbare impune costuri sociale, nu înseamnă că orice cost social este necesar. O serie de costuri sociale — în raport cu modelul schimbării urmărit — vor fi inevitabile. Important este: a. a aprecia costurile implicate necesar de model și a evalua, astfel, modelul însuși, b. a aprecia costurile exterioare modelului rezultate, fie din factori exteriori neprevăzuți sau chiar nepredictibili (de exemplu, urmările negative ale războiului din Golf asupra economiei și nivelului de trai al populației), fie din greșelile efectuate în aplicarea practică a strategiei urmărite. Numai așa se pot aprecia alternativele strategice, pe baza disjuncției dintre erorile implicate în aplicarea unui model și erorile modelului însuși.

O practică benefică în domeniul protecției sociale impune o orientare explicită și corect elaborată spre obiective dorite (și accesibile) promovînd schimbări adecvate scopurilor. Pentru a rezolva problemele practice ale protecției sociale trebuie, mai întîi, ca acestea să fie bine formulate pe baza unor analize teoretice. „Pragmatismul”, la care s-a făcut adesea apel, reprezintă, în fond, o atitudine ce maschează necunoașterea, lipsa

de perspectivă, ducind la spontaneitate, empirism, acțiuni nepregătite și riscante, ce se observă în practica noastră curentă. Numeroase deteriorări ale vieții societale, în general, ale condiției umane, în particular, rezultă din lipsa unei concepții clare și serios elaborată referitoare la procesul de bază al tranziției și la căile de acces spre obiectivele optionale. Pentru a defini mijloacele trebuie să avem clar scopurile.

Din păcate, atît programul guvernamental, cît și unele alternative ale partidelor de opoziție, nu oferă o analiză globală și fundamentală asupra tranziției pe care o parcurge (ar trebui s-o parcurgă) România azi, ceea ce împiedică evaluarea costurilor sociale, a politicii de protecție socială, căci este clar că dacă tranziția nu poate fi realizată fără eforturi, ceea ce se petrece în societatea noastră contemporană nu rezultă inevitabil numai din aceste considerente, ci își are originea și în erorile săvîrșite, fie în elaborarea strategiei, fie în aplicarea sa. Ca atare, înainte de a discuta problematica protecției sociale se impune a contura cadrul schimbărilor pe care le dorim și pentru care vom fi (sau nu) dispuși să „plătim” prin diversele costuri sociale.

Fără a putea să ne angajăm acum în discuția de fond a problemei*, credem că în elaborarea politicii de protecție socială trebuie să se țină seama de cîteva condiții-cadru ale procesului fundamental al tranziției, cum ar fi :

a. Pentru ca tranziția să fie un fapt real (și a nu se reduce la o reformă în cadrul socialismului de genul „perestroika”) se cere ca ea să se constituie ca un proces global și complex de lichidare a tuturor structurilor societății socialiste (comuniste) și de generare și consolidare a unei societăți de tip capitalist, democrată și modernă. Economia de piață reprezintă modul de ființare a capitalismului, ea neputîndu-se confunda cu simpla existență (sau chiar lărgire) a pieței. Ca atare, protecția socială va asigura ființarea și funcționarea mecanismelor specifice capitalismului (ce implică diferențe, inegalități, poziții divergente ce impun negocieri și chiar conflicte sociale). Astăzi, în lumea occidentală se poartă o largă discuție referitoare la creșterea finalității socioumane a capitalismului, oferindu-se soluții capabile a ușura accesul diverselor categorii ale populației la rezultatele civilizației. Modelele propuse și experimentate au capacitate productivă în măsura în care ele se integrează în mecanismele specifice ale capitalismului ce ființează pe baza sistemelor de interese — — motivații ale oamenilor (individuale, de grup, publice). În acest sens, politicile noastre de protecție socială trebuie să îmbrățișeze, credem, în mod ferm și fără echivoc o nouă mentalitate asupra societății pe care dorim s-o realizăm și doar în raport cu aceasta să formuleze principiile protecției sociale.

b. Tranziția spre economia de piață a capitalismului poate fi viabilă și eficientă doar în măsura în care va fi proiectată în raport cu accesibilitatea noastră, pe dimensiunile modernității. Azi, rezolvarea problemelor sociale aferente economiei nu se mai pot pune doar în raport cu competitivitatea agenților sociali interni ai economiei de piață, ci cu competitivitatea economiilor naționale în ansamblul lor pe piața mondială.

* A se vedea „Romanian Insight”, nr. 2 — 3, 5, 7, 8, 9, 1991

Protecția socială impune abordarea problemelor la nivel național, cerind strategii de vitalizare a economiei unei țări în întregul său și nu doar de stimulare a unor întreprinderi sau altele. În țara noastră, preocupările de rentabilizare a unităților economice și de sporire a eficienței lor pot avea o justificare socială doar în măsura în care asigură nu numai supraviețuirea acestora și obținerea de cîștiguri pe piața internă (distorționată de dominația cererii față de ofertă), ci competitivitatea pe plan mondial. Or, țările occidentale avansate trec ele însele printr-o amplă tranziție (de cu totul alt tip decît cea din țările Europei de Est) ce va conduce spre o modernizare a economiei ce trebuie și ea să intre în parametrii schimbărilor de la noi.

Costurile sociale se cuvin a fi proiectate și evaluate în raport cu capacitatea de a asigura o tranziție spre economia de piață a capitalismului în structurile sale moderne, căci numai așa rezultatele vor fi benefice și eficiența socială a schimbării pozitivă.

Cerințele tot mai presante de a spori finalitatea socio-umană a capitalismului contemporan se leagă direct de îmbunătățirea formelor democratice ale societăților. Dacă democrația nu poate exista fără economia de piață, reciproca nu mai este valabilă, existînd cazuri (Germania pe timpul lui Hitler, Italia sub Mussolini, Spania sub Franco, Grecia în timpul dictaturii militarilor, azi unele țări în lumea a treia) de societăți capitaliste (deci cu economie de piață) totalitare. Tranziția din România trebuie, în cadrul alternativelor dezirabile (benefice), să asigure o societate de tip capitalist (adică nu orice formă a capitalismului ne va fi avantajoasă, de dorit), cu condiția necesară a ființării sale în regim democrat, sub o formă modernă.

Protecția socială în cadrele democrației poate ridica numeroase probleme de discuție și experimentare practică. Și noi am fost și sîntem confrunțați cu asemenea situații. Spre exemplu, dezbaterea asupra privatizării a pus în acțiune diverse modalități de gîndire considerînd că, spre exemplu, democratic ar fi să împărțim întregul capital social al întreprinderilor (cu excepția celor de interes național) populației pe motiv că am realizat un act „de dreptate socială” (uitîndu-se că economia capitalistă nu poate ființa pe principii egalitariste de acest gen). La fel, s-au aplicat numeroase măsuri „populiste”, pornindu-se de la cerința „reparării unor injustiții” fără a se lua în considerație urmările în funcționarea sistemului societal.

În concluzie, elaborarea unor strategii în domeniul protecției sociale impune un program clar și corect în ceea ce privește procesul de ansamblu al tranziției din țara noastră.

2. Strategii ale protecției sociale în gîndirea și practica contemporană

Urmărind a discuta problematica protecției sociale din țara noastră, prima întrebare (și cea mai importantă) se referă la elucidarea conceptului însuși și a principiilor posibile de aplicare a protecției sociale.

Căutînd a descifra ceea ce are caracter de generalitate în experiențele practice de țările avansate, încercările unor țări din Europa de

Est (inclusiv România), am putea arăta că în gândirea și practica contemporană se confruntă două viziuni de bază asupra protecției sociale :

Modelul „costurilor sociale” (cazul A) are în vedere teza conform căreia orice schimbare socială benefică generează efecte pozitive (de bază), dar și unele negative (secundare, imediate, trecătoare), problema protecției sociale constând din repartizarea costurilor sociale în mod echilibrat (proporțional) pe diferitele categorii ale populației, urmărindu-se prioritar ajutorarea grupărilor dezavantajate (șomeri, săraci, bolnavi, bătrâni etc.). În acest caz, domeniul principal al politicii constă în ținerea sub control a schimbărilor (prin amploarea și ritmul lor) pentru ca aceste costuri sociale să fie acceptabile și asimilabile de către societate. Astfel, schimbarea socială devine conceptul-cheie și este privită ca un „pericol” necesar ce trebuie restrânsă în cadrele „raționale” de înțelegere și adeziune ale societății, pentru ca „șocurile” schimbării să nu depășească limita de „rezistență” a societății.

Modelul „drepturilor umane” (cazul B) are la bază considerentul conform căruia drepturile umane fundamentale impun o viață demnă pentru toți membrii societății, în permanentă îmbunătățire și, de aceea, este necesară o schimbare continuă a societății capabilă a conduce la creșterea finalității socioumane în funcționarea acesteia. Din această perspectivă, problema protecției sociale nu se mai reduce la persoanele „dezavantajate” de schimbare, ci și la ridicarea calității vieții pentru întreaga societate. Schimbarea nu mai este un „pericol latent”, ci o necesitate benefică pe care trebuie nu numai s-o acceptăm (pentru că altfel nu se poate), ci s-o provocăm și s-o dorim pentru că numai așa putem satisface în măsură sporită cerințele diverse și tot mai exigente legate de drepturile umane fundamentale (devenite conceptul-cheie al modelului).

Specificul tranziției noastre (și a altor țări din Europa de Est) de a fi obligată să realizeze schimbări structurale nu numai ca urmare a necesității trecerii, în general, spre economia de piață a capitalismului, ci și a exigențelor modernizării contemporane impune o serioasă analiză a protecției sociale în raport cu aceste două viziuni (ce nu sînt exclusive, ci pot și se cuvin corela pe baza strategiilor tranziției). Fiind obligați a realiza protecție socială în conformitate cu primul model (ca urmare a stării de sărăcie și criză acută de subdezvoltare în care ne aflăm, cu numeroase categorii nu numai dezavantajate, ci direct handicapate) se cere a urmări, pe cît posibil, o strategie de perspectivă în lumina celui de al doilea model legat de asigurarea unei tranziții cu urmări benefice și stabile pentru societatea noastră.

Greutatea constă în aceea că fiecare model se corelează de măsuri specifice, generează mișcări sociale și caută a rezolva conflicte sociale de tip diferit, ceea ce impune o politică a tranziției bine elaborată în ansamblul său. Astfel, pentru a da doar un exemplu, dacă reducerea „costurilor sociale” ar impune o restrîngere la maximum posibil a lichidării unor locuri de muncă pentru a reduce șomajul, modernizarea (ca mijloc de evoluție spre o societate competitivă capabilă a satisface superior drepturile umane) necesită prioritar și preconcepționate schimbări cît mai radicale ale structurii locurilor de muncă (în lumina evoluției spre societăți de tip postindustrial), ceea ce chiar impune o creștere a șomajului (șomajul tehnologic) ca o cale de restructurare a economiei și tehnologiei.

Cît și cum se pot îmbina cele două orientări de protecție socială devine o problemă ce depășește sfera acesteia, depinzînd de analiza și înțelegerea proceselor macrosociale ale tranziției în ansamblul său. Din păcate, studii serioase pe această temă nu prea s-au întocmit, ceea ce oferă baza unei acțiuni empirice cu setul de pericole aferente.

Cele două modele expuse au la bază, în mare măsură, viziuni filosofice diferite (de la prioritatea acordată intereselor individuale în primul caz, spre cerința îmbinării lor cu interesele publice, generale și naturale ale tuturor categoriilor, în al doilea caz) și conduc spre tipuri de acțiuni diferite (deși posibil a fi corelate).

Modelul „costurilor sociale” implică, în special, un ajutor acordat indivizilor, urmărind îmbunătățirea accesului la bunurile și serviciile realizate. În acest fel, individul joacă un rol pasiv, el fiind „protejat” de alții, asigurîndu-se o democratizare a societății prin efectele conducerii (realizată de grupuri restrînse). Modelul „drepturilor umane” presupune acțiuni sociale de grup, atragerea la dezbaterea și decizia problemelor socioumane a unor colectivități (profesionale, teritoriale, demografice), o democratizare prin participarea la conducere (pentru a proiecta o dezvoltare în conformitate cu aspirațiile și opțiunile societății), omul jucînd un rol activ în realizarea condițiilor creșterii calității vieții sale și a semenilor.

Astfel, primul model presupune prioritar o democrație politică, cel de al doilea — așa cum arată unii specialiști — o democrație globală, social-economică și politică, în care se trece de la accesul la bunuri și servicii la cel al puterii, de la protejarea omului în calitate de consumator la antrenarea sa la participare directă la viața socială și dezvoltarea culturii participative, formarea comportamentelor active de promovare a schimbării și acțiune în condiții de risc și insecuritate structurală.

3. Politici și acțiuni în România în domeniul protecției sociale

Citeva teze sînt, în general, admise de majoritatea factorilor sociali și politici implicați în procesul tranziției din țara noastră: **a.** este necesar a realiza schimbări cît mai eficiente pentru a trece spre o economie de piață (văzută însă în modalități diverse); **b.** aceste schimbări trebuie astfel concepute încît să îmbine cerințele eficacității societale a măsurilor luate cu cele ale protecției populației; **c.** protecția socială nu este posibilă fără „însănătoșirea” vieții generale a societății, a punerii în funcțiune a proceselor economice productive de bază, **d.** restructurarea economică și democratizarea sînt două laturi inseparabile ale tranziției, ce se influențează și, chiar, condiționează reciproc, protecția socială avînd atît un sens „reparatoriu” (de a înlătura o serie de abuzuri, injustiții, ilegalități ale vechiului regim), cît și unul constructiv (de a asigura schimbările impuse de trecerea la un alt tip de societate). În afara acestor considerații în general acceptate, un set de diferențe esențiale, de concepție (nu numai de practică) caracterizează principalele orientări posibile. Din păcate, acestea sînt explicit și bine formulate întotdeauna, apărînd, uneori, programe eclectice ce încearcă să combine măsuri ce țin de viziuni diferite (chiar opuse) asupra proceselor generale ale tranziției însăși.

Grupările de orientare social-democrată (Frontul Salvării Naționale consideră a se plasa în această zonă) se află, credem, de la început în dificultate ca urmare a imposibilității aplicării politicii social-democrate contemporane la realitatea țării noastre. În principiu, politica social-democrată în domeniul protecției sociale vizează o redistribuire a veniturilor prin impozite progresive astfel încât o parte a fondurilor bănești a celor cu câștiguri foarte mari să poată fi repartizate celor cu o situație defavorizată. Aplicarea acestei orientări presupune o societate capitalistă formată și cu o economie prosperă care să permită inegalități de venituri, dar în condițiile în care veniturile mari și foarte mari rezultă din rulara unor capitaluri mari în afaceri de înaltă rentabilitate. Doar așa pot fi obținute fonduri sociale mari („foarfeca impozitelor” tăind vîrfurile veniturilor mari) și să se mențină rentabilitatea stimulativă a afacerilor (veniturile rămase sînt încă importante pentru a oferi în continuare stimulentele acțiunii). Situația țării noastre este departe de aceste condiții, căci noi ne aflăm doar în faza de acumulare de capitaluri, capitalurile ce se rulează sînt mici și reduse sub aspectul posesorilor săi. În acest caz, aplicarea politicii social-democrate se transformă într-o frînă în calea privatizării, a apariției și menținerii unor investitori autohtoni capabili a-și extinde sfera afacerilor și a pune în operă acțiuni productive importante (nu doar mici unități comerciale, de turism, producție de scăzut randament etc.). A pune impozite mari (progresive) la câștiguri relativ mici (cum sînt încă cele de la noi) ar însemna a îngreuna procesul trecerii spre economia de piață. Protecția față de efectele tranziției (cu predilecție șomajul și inflația) trebuie astfel făcută încît să stimuleze schimbarea și nu s-o linișteze. De aceea, protecția impune a promova o schimbare cît mai radicală (pe linia corelată a rentabilizării unităților economice și a modernizării lor) stimulînd, în același timp, investițiile particulare (autohtone și străine), ceea ce nu este posibil prin politica social democratică. De altfel, după cum se știe, chiar în țări dezvoltate, cu tradiții social-democrate, această orientare este în declin (înfrîngerea social-democrațiilor în Suedia, greutățile cu care se confruntă Franța etc.) ca urmare a efectelor sale negative pe planul asigurării competitivității economiilor naționale în ansamblul lor. „Foarfeca impozitelor” se dovedește nestimulativă pentru investițiile masive urmărind modernizarea tehnologică actuală, diminuarea directă și masivă a câștigurilor mari slăbind interesul concurențial.

Tot mai eficientă și benefică se dovedește orientarea neoliberală ce urmărește protecția socială prin stimularea directă a producătorilor, a mecanismelor de concurență și competitivitate ale piețelor ca urmare a intervenției statului și a instrumentelor societății civile. Neoliberalismul reușește să imbine modelul „costurilor sociale” cu cel al „drepturilor fundamentale” plasînd societățile care-l practică pe poziții mai avantajoase, active în domeniul competiției interne și, cu deosebire, între economiile naționale. Realitățile țării noastre (ca și a altora din Europa de Est) sînt mai apropiate de contextele societale de aplicabilitate a acestei orientări de bază (realizabilă de diferite partide politice).

Ținerea sub control a șomajului (un principal aspect al „costurilor sociale” ale tranziției) poate fi mai bine realizată prin stimularea directă a producătorilor actuali (în special a celor privați) de a investi pentru a produce, a moderniza tehnologia, a extinde sfera afacerilor și — ca urmare

— a evita șomajul. Efortul financiar al societății în suportarea șomajului ar putea fi mult diminuat prin înlesniri economice acordate producătorilor în măsura în care eiștigurile (chiar cele foarte mari) sînt folosite socialmente benefice (reinvestite în producție și modernizare).

Cea mai bună protecție socială în domeniul șomajului este o economie în expansiune și modernizare care să genereze șomaj în proporții cît mai reduse, iar pentru aceasta se cer stimulate interesu și motivația producătorilor de a investi, a moderniza, a produce competitiv. Analizînd șomajul de la noi din țară vedem că el este încă redus numericeste, dar acest fapt se datorește, în cea mai mare măsură, lipsei transformărilor structurale în economie și tehnologie. Mișcările de protest ale sindicatelor limitează șomajul, dar și restructurările cerute de tranziție, în cazul în care aceste restructurări nu sînt obținute pe calea stimulării investitorilor autohtoni și străini, a concentrării de capitaluri productive capabile să creeze noi posturi de muncă în locul celor desființate. Prin vitalizarea mecanismelor pietelor (și nu doar prin asistența socială a șomerilor) se dezvoltă producția, se diminuează șomajul și inflația și se face o protecție socială în condiții de prosperitate și competitivitate economică națională.

Protecția socială, în viziunea neoliberală, este aptă a răspunde și exigențelor de tipul „drepturilor umane” prin realizarea unei dimensiuni esențiale a acesteia: protecția prin calitatea produselor și producției. Îmbunătățirea calității vieții, satisfacerea în mai mare măsură a drepturilor fundamentale prin creșterea finalității socioumane a funcționării societății implică intervenția statului și a instituțiilor societății civile (asociații profesionale, de producție a consumatorilor, presa, instituții de cercetare și dezvoltare tehnologică etc.) ca factori de control și stimulare în domeniul calității produselor și producției. Drept la sănătate, mediu curat, alimentație, odihnă, timp liber, educație, călătorie, acces la valorile culturale etc. — elemente esențiale ale vieții civilizate — presupune o producție de calitate corespunzătoare cerințelor de protecție socială pe criterii ecologice, sanologice, etice, chiar estetice, educaționale etc. Apărarea interesului public prin mecanismele pieței concurențiale presupune intervenția (prin politica prețurilor, impozitelor, amenzilor etc.) statului și a instituțiilor societății civile în controlul și stimularea produselor și producției de calitate.

În acest punct al discuției, o problemă esențială se pune astăzi: natura drepturilor umane și protecția socială. Analistii istoriei și teoreticienii fac distincția între drepturile-libertăți și drepturile-sociale (creanțe, obligații ale societății), la care s-ar mai putea adăuga și drepturile-trebuințe.

Drepturile-trebuințe se referă la situația persoanelor incapabile de a-și rezolva singure cerințele de bază ale vieții (handicapați fizici și mintali, grav bolnavi, copii abandonați, bătrîni singuri etc.). În acest caz, statului îi revine obligația de a-i ajuta prin serviciile de „caritate publică”.

Drepturile-libertăți sînt cele ce exprimă zone de decizie liberă a indivizilor și grupurilor (libertatea de credință, exprimare, manifestare, deplasare, alegere etc.) și precizează limitele statului (el nu trebuie să intervină în zona particulară, ci doar să asigure contextul social al acesteia), sau ceea ce a fost, sugestiv, denumit prin „dreptul fundamental al omului de a fi lăsat în pace” (dreptul omului de a-și concepe și trăi viața așa cum dorește, fără a încălca drepturile altora).

Drepturile-sociale (creanțe, obligații ale statului) conturează o zonă largă de exigențe și legitimități ale oamenilor față de stat (societate), cum ar fi dreptul la muncă, educație, mediu curat, sănătate, alimentație, acces la valorile culturii, participare etc. (sfera nu este închisă, iar nivelul satisfacerilor, istoric, în permanență îmbunătățire).

Asupra acestei categorii de drepturi se poartă azi discuții și se experimentează politic. Drepturile sociale pot fi reduse la modul de satisfacere a celor din prima categorie, apelându-se la caritatea publică (a statului sau a organismelor societății civile). În acest fel, dreptul la muncă rămâne o cerință de „asistență publică limitată la garantarea unui ajutor de șomaj celor ce nu-și găsesc un loc de muncă, sau la disponibilitățile societăților de caritate ce acționează pe principiul obligației morale. Dreptul la educație se realizează, și el, prin forme de ajutor (burse și înlesniri acordate copiilor din familiile nevoiașe), ca și cel la hrană, sănătate etc.

Într-o altă viziune (ce ține de gândirea neoliberală contemporană), se presupune intervenția directă a statului în promovarea unei dezvoltări a societății în ansamblul său care să asigure efectiv satisfacerea drepturilor sociale. Protecția nu se mai realizează prin ajutor, pe bază de obligații morale, ci prin crearea condițiilor exercitării pozitive a acestor drepturi. Această orientare pare a fi mai dificilă, dar este singura ce poate rezolva în perspectivă exercitarea reală a acestor drepturi și scoate pe indivizi din situația penibilă de a fi ajutați și marginalizați (prin șomaj, acțiuni de milă etc.).

Din această perspectivă, unii specialiști vorbesc de faptul că locul de muncă al individului va deveni un drept de proprietate. Pornindu-se de la ideea, teoretic prezentată de peste 2000 de ani de către juristii români, azi, în țările foarte avansate, cu o economie dezvoltată și care experimentează forme noi ale democrației, se formează părerea că tot ceea ce permite câștigarea existenței și ocuparea unei poziții în societate poate fi considerat ca un drept de proprietate. Democratizarea superioară a capitalismului contemporan prin această reconsiderare a unor elemente structurale fundamentale (proprietatea și dreptul) impune o viziune și practică socială nouă ce va putea schimba radical modul de viață al oamenilor. De la drepturi-aspirații (cum sint ele pînă în prezent), acestea tind să proiecteze și să modeleze o lume pe alte dimensiuni socio-umane.

Pentru țara noastră, o parte însemnată a populației se afla în situația celor ce implică drepturi-trebuințe. Lipsa sau nivelul insatisfăcător al serviciilor societale proiectate pe acțiuni de această natură pune în mare dificultate numeroși oameni în contextul unui nivel de trai deosebit de scăzut pentru întreaga societate.

Protecția socială în raport cu drepturile libertății are în vedere, pe de o parte, asigurarea unui cadru legal bine constituit, democratic, care să asigure pe bază de obligații juridice libertățile individului și grupurilor umane, și, pe de altă parte, garantarea acestor drepturi prin limitarea în fapt (sub pedeapsa încălcării ei) a capacității statului de a împiedica exercitarea deplină a drepturilor-libertăți (respectiv limitarea indivizilor și grupurilor de a îngădi sau împiedica aceste drepturi pentru alții, drepturile-libertăți presupunând, prin aceasta, și unele drepturi-obligații individuale).

Marile noastre dificultăți, exprimînd problematica de bază a tranziției, se referă la protecția socială în zona drepturilor sociale, atît în ceea

ce privește modul asigurării sale (prin „ajutor de caritate” sau dezvoltarea socială pentru asigurarea pozitivă a acestor drepturi), cât și gradul satisfacerii lor. Din perspectiva alternativei de intervenție activă a statului, a societății de a crea condiții tot mai propice exercitării efective a acestor drepturi, problema de fond a protecției sociale devine realizarea benefică, consecventă, reală a tranziției, trecerea la o societate de tip capitalist, democratică, cu o economie de piață de o eficiență și competitivitate tot mai puternice.

OSCAR HOFFMAN